

АГНОСТИЦИЗМ (від грец. ἄγνοωτος — незнаний) — термін, що позначає непізнаваність Бога або світу. Розрізняють релігійний та епістемологічний агностицизм. Цей термін вперше вжив 1869 Т. Г. Гакслі у релігійному значенні. Його використовували для позначення погляду, відповідно з яким не можна в принципі ані довести, ані спростувати існування Бога. Агностики відрізнялися від теїстів і атеїстів, позаяк і перші, й другі трималися погляду, що ми з певністю можемо знати, що Бог існує або що Бог не існує.

Питання про існування Бога та суперечка навколо того, чи можна раціональними засобами довести існування Бога, проходить крізь усю середньовічну християнську теологію (досить згадати про п'ять способів доведення Бога Т. Аквінським). У новочасній філософії всі попередні способи доведення Бога піддані критиці: і онтологічне доведення буття Бога, що спирається на наявність у людей поняття або ідеї Бога, і доведення, що ґрунтується на особливостях світу. Проте виявилось, що спростування традиційних способів доведення буття Бога ґрунтувалося на засадах, що мали епістемологічну природу — тобто, та чи інша відповідь на це питання залежала від відповіді на те, що таке знання? Що та як ми можемо пізнавати? Наприклад, критика існування Бога з боку британського філософа Д. Г'юма базувалася на його твердженні про непізнаваність субстанцій, а відповідно він заперечує і таку абсолютну субстанцію, якою вважали Бога (тобто субстанції, існування якої залежить лише особисто від неї — Бог як *causa sui*). Так само критика традиційних доведень існування Бога Е. Кантом побудована на його теорії пізнання.

Фактично і новочасних, і сучасних філософів з погляду ставлення до проблеми існування Бога можна поділити на агностиків, релігійних філософів та атеїстів (про те, як у сучасній філософії розглядається питання існування Бога (див. *Філософія релігії*). Отже, релігійний агностицизм переважно пов'язаний з епістемологічним і ґрунтується зазвичай на його засадах.

У теорії пізнання (епістемології) питання про можливість пізнання світу є одне з важливих. Залежно від того, як філософи відповідають на це питання, їх часто «упаковують» у такі позиції: абсолютизм, скептицизм, релятивізм, агностицизм. Але такий поділ занадто спрощений, бо більшість видатних філософів не є «чистими» типами, оскільки поєднують у собі певні елементи кожної із названих позицій. Коректніше говорити про названі позиції як певні тенденції, що справді можна виявити в окремих філософів. Передусім говорять про скептицизм Д. Г'юма, і для цього його епістемологія дає певні підстави. Але вкрай рідко можемо знайти філософа, який би стояв на тому, що світ є непізнаваним, що жодне твердження не є істинним — такому філософу можна сказати, що він взагалі нічого не може стверджувати (бо ж, висловлюючи твердження «світ є непізнаваним», він вважає це своє твердження істинним). Отож, агностицизм — це термін, з допомогою якого позначають певні аспекти чи тенденції, що їх іноді приховано (імпліцитно) містить у собі певна філософія. Переважно скептицизм або релятивізм як складова частина теорії пізнання дають привід кваліфікувати погляд філософа як агностицизм. (Див. *Епістемологія*).

В. С. Лісовий

Бібліографічний опис:

Агностицизм / В. С. Лісовий // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-42550>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).